

ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА БОШҚАРУВНИНГ МОДЕРНАЗАЦИОН МЕХАНИЗМЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ, ПЕДОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШ МАҲОРАТИ ОРҚАЛИ ШАХСНИНГ МАЪНАВИЙ ВА АҲЛОҚИЙ КАМОЛОТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

Тайлаков Муҳаммад Норбек ўғли

*Қори Ниёзий номидаги Ўзбекистон педагогика фанлари
илмий тадқиқот институти докторанти*

Аннотация

Мазкур мақолада таълим тизимида бошқарувнинг модерназион механизмларини ривожлантириш, педогогик технологияларни қўллаш маҳорати орқали шахснинг маънавий ва ахлоқий камолотини шакллантириш йўллари тўғрисида батафсил маълумот берилган. Таълимдаги модернизация шахс камолоти учун ҳамда ривожланишида муҳим аҳамият касб этиши бўйича тавсиялар берилган.

Аннотация

В данной статье представлена подробная информация о путях развития модернизирующих механизмов управления в системе образования, о путях формирования духовно-нравственной зрелости личности через умение пользоваться педагогическими технологиями. Даны рекомендации о значении модернизации в образовании для личностного роста и развития.

Abstract

This article provides detailed information on the ways to develop the modernizing mechanisms of management in the educational system, the ways of forming the spiritual and moral maturity of a person through the skill of using pedagogical technologies. Recommendations are made on the importance of modernization in education for personal growth and development.

Калим сўзла

Модернизация, модерн, менеджмент, инновация, технология, парадигма, интензив, ресурс, педогогик технология, электрон ахборот

Ключевые слова

Модернизация, модерн, управление, инновация, технология, парадигма, интензив, ресурс, педагогическая технология, электронная информация.

Keywords

Modernization, modern, management, innovation, technology, paradigm, intensive, resource, pedagogical technology, electronic information

Кириш

Жаҳонда педагогика соҳасининг ахборот ва инновацион технологиялар асосида кенг кўламда ривожланиши таълимни рақамлаштиришни, самарадорликни тезкор диагностика қилишга эришиш, сифатни бошқариш парадигмасини замон талабларига мос ҳолда жорий этишга оид тадқиқотларнинг тизимли

амалга оширилишини тақозо этмоқда. БМТ нинг 2030-йилгача халқаро таълим концепциясида “таълим олувчиларда танқидий фикрлашни ривожлантириш, ҳамкорлик қобилиятлари ва ўрганишга қизиқишларини кучайтириш”[1;4] каби вазифалар ўз аксини топган. Хусусан, инновацион таълим шароитида таълим тизимида бошқарувнинг модернизацион механизмларини ривожлантириш, менежментнинг замонавий технологиялари орқали сифат ва самарадорликни мониторинг қилишнинг интенсив баҳолаш инструментлари ҳамда стратегияларини жорий этиш долзарб аҳамият касб этмоқда.

Адабиётлар таҳлили ва методлар

Илм-фан, техника, ишлаб чиқариш ва технологиянинг жадал ривожланиши жамият ҳаётининг барча соҳаларида тараққиётининг янги истиқболларини очиб бериш билан бир қаторда имкониятларни ҳам кенгайтди. Инсониятнинг давлат ва жамият қурилишига доир асрий тажрибалари ижтимоий муносабатларни янгича ёндашувлар асосида тартибга солиш борасидаги илғор ёндашувларнинг қарор топтирилишига олиб келди. Мазкур ёндашувларнинг моҳияти сўнгги йилларда умумий тарзда “модернизациялаш” тушунчаси ёрдамида ифодаланиб келинмоқда. Хўш, “модернизация” тушунчаси луғавий жиҳатдан қандай маънони англатади? Ушбу тушунча негизида қандай ҳолат тавсифланади? Модернизация (ингл. “modern” – замонавий, илғор, янгиланган) – объектнинг янги талаблар ва меъёрлар, техник кўрсатмалар, сифат кўрсаткичларига мос равишда янгиланиши саналади[2;45]

Таълим тизимининг модернизацияси – жамиятнинг ижтимоий, иқтисодий ва маданий эҳтиёжларини, унинг малакали кадрларга, шахснинг эса сифатли таълим олиш бўлган талабини қондириш, таълим тизимини барқарор ривожланишини таъминлаш мақсадида мавжуд механизмнинг қайта ишлаб чиқилиши ёки такомиллаштирилиши. Мазкур модернизация шахсни ўқитиш ва тарбиялашга оид энг яхши анъаналарни сақлаб қолган ва бойитган ҳолда мажмуавий характер касб этиб, таълим тизимининг барча соҳаларини тўла қамраб олади ва жамиятда қарор топган малакали мутахассисларни тайёрлаш борасидаги эҳтиёжни қондиришга хизмат қилади. Таълим тизимининг модернизациялашда қуйидаги устувор вазифалар ҳал қилинади:

- ҳар бир шахснинг тўлақонли таълим олишида бошқалар билан тенг ҳуқуқлилиги ва таълим олишнинг очиклигини таъминлаш; - узлуксиз таълим тизимида янги сифат кўрсаткичларига эришиш;

- янги таълим ресурсларини жалб қилиш ва улардан самарали фойдаланиш асосида узлуксиз таълим тизимида самарали меъёрийҳуқуқий ва ташкилий-иқтисодий механизмларни шакллантириш;

- давлат ва жамиятнинг қўллаб-қувватлаши негизида таълим тизими ходимларининг ижтимоий мақоми ва касбий компетентлигини ривожлантириш;

- таълим тизимининг давлат ва жамоатчилик бошқарувида асосланганлик тамойилига мувофиқ таълим жараёни иштирокчилари – талабалар, педагоглар, ота-оналар ва таълим муассасаларининг ролини ошириш.

Барча давлатларда бўлгани каби Ўзбекистон шароитида ҳам таълим тизимини модернизациялашда давлат, жамият, маҳаллий ва ижтимоий ташкилотлар, юқори ҳамда қуйи бошқарув органларининг ўрни ва роли, улар ўртасидаги ўзаро бирлик, ҳамкорлик муҳим аҳамиятга эга. Замонавий шароитда

таълим тизимини модернизациялашнинг устувор йўналишлари қуйидагилар саналади:

- электрон ахборот-таълим ресурсларини яратиш;

-ўқитишнинг мавжуд ва янги технологик шаклларини ўзаро мувофиқлаштириш;

-ўқув ҳамда мутахассислик фанлари асосларининг талабалар томонидан мустақиллик ўзлаштирилиши учун қулай педагогик ва технологик шарт-шароитларни вужудга келтириш

Муҳокама ва натижалар

Айни вақтда Республика ижтимоий ҳаётига шиддатли тезликда ахборотлар оқими кириб келмоқда ва кенг кўламни қамраб олмоқда. Ахборотларни тезкор суръатда қабул қилиб олиш, уларни таҳлил этиш, қайта ишлаш, назарий жиҳатдан умумлаштириш, хулосалаш ҳамда талабага етказиб беришни йўлга қўйиш таълим тизими олдида турган долзарб муаммолардан бири ҳисобланади. Таълим-тарбия жараёнига педагогик технологияни тадбиқ этиш юқорида қайд этилган долзарб муаммони ижобий ҳал этишга хизмат қилади. Технология (юнон. “*techne*” – маҳорат, санъат, “*logos*” – тушунча, таълимот) – муайян (ишлаб чиқариш, ижтимоий, иқтисодий ва б.) жараёнларнинг юксак маҳорат, санъат даражасида ташкил этилиши Таълим технологияси (ингл. “*an educational technology*”) – таълим (ўқитиш) жараёнининг юксак маҳорат, санъат даражасида ташкил этилиши Таълим технологияси – таълим мақсадига эришиш жараёнининг умумий мазмуни, яъни, аввалдан лойищалаштирилган таълим жараёнини яхлит тизим асосида, босқичма-босқич амалга ошириш, аниқ мақсадга эришиш йўлида муайян метод, усул ва воситалар тизимини ишлаб чиқиш, улардан самарали, унумли фойдаланиш ҳамда таълим жараёнини юқори даражада бошқаришдир. Таълим методи – ўқув жараёнининг мажмуавий вазифаларини ечишга йўналтирилган ўқитувчи ва талабаларнинг биргаликдаги фаолияти усули бўлса, таълим методикаси эса муайян ўқув предметини ўқитишнинг илмий асосланган метод, қоида ва усуллар тизими. Ўқитувчининг самарали фаолият кўрсатишга ундовчи дарснинг методик ишланмасини пухта ишлаб чиқишдан фарқли ўлароқ, таълим технологияси талабалар фаолиятига нисбатан йўналтирилган бўлиб, у талабаларнинг шахсий ҳамда ўқитувчи билан биргаликдаги фаолиятларини инобатга олган ҳолда, ўқув материалларини мустақил ўзлаштиришлари учун зарур шарт-шароитларни яратишга хизмат қилади[3;34]. Таълим технологиясининг марказий муаммоси – таълим олувчи шахсини ривожлантириш орқали таълим мақсадига эришишни таъминлашдан иборат.

Педагогик вазифанинг ҳал этилишига ўқитувчи ва ўқувчилар фаолиятларининг мазмуни, воситаларини лойиҳалаш орқали эришади. Замонавий шароитда таълим жараёнини технологиялаштириш уни лойиҳалашга нисбатан янгича ёндашув, яъни, таълим жараёнини технологик структурасига мувофиқ ёритиш заруратини тақозо этади[4;55]. Ўқитувчи касбий фаолиятини ташкил этишда таълим жараёнини лойиҳалаш алоҳида аҳамиятга эга. Ҳар бир ўқув курсини ўрганиш алоҳида мавзу ва бўлимларни лойиҳалаш асосида амалга оширилади. Таълим жараёнини лойиҳалаш – педагогик фаолият кўриниши бўлиб, у таълим жараёнининг технологик тузилма ҳамда ўқитиш натижасини

кафолатловчи метод ва воситалар йиғиндисига эгаллиги билан тавсифланади. Лойиҳалаш маҳсули таълим жараёнининг лойиҳаси саналади. Педагогик амалиёт моҳиятини таҳлил этиш натижасида таълим жараёнини лойиҳалашнинг бир неча қонуниятлари ажратилди.

Улар: 1) таълим жараёнининг лойиҳалаш самарадорлиги барча таркибий қисмлар (технологик бошқарув, восита, ахборот, ижтимоий-психологик муҳит)нинг лойиҳада мақсадга мувофиқ ёритилиши асосида таъминланади; 2) таълимнинг технологик воситалари ўқувчиларнинг индивидуал хусусиятларига боғлиқ ҳолда танланади; 3) лойиҳалаш стратегиялари ўқитувчининг индивидуал услубига мувофиқ танланади; 4) лойиҳалаш сифати тескари алоқа (ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги) кўлами, лойиҳалаш мазмуни, шунингдек, барча омиллар самарадорлигига боғлиқ[5;44]. Таълим муассасаларида таълим жараёнини лойиҳалаш икки даражада: а) ўқитувчи фаолияти даражасида; б) таълим менеждери фаолияти даражасида амалга оширилади. Таълим жараёнини лойиҳалашда нафақат ҳар бир таркибий қисм, балки улар орасидаги алоқалар ҳам моделлаштирилади ҳамда лойиҳалаш қонуниятлари лойиҳалаш тамойилларининг назарий асосларини ишлаб чиқишга, педагогик фаолият амалиётида қўллашга замин тайёрлайди. Таълимни модернизациялаш шароитида умумий ўрта таълим мактабларини бошқарув жараёнини такомиллаштиришда тамойилларнинг тўғри танланиши ва улар моҳиятининг тўла ифодаланиши мазкур жараённинг самарали кечишини таъминлайди.

Хулоса ва таклифлар

Хулоса ўрнида шуни айтиш жоизки, таълимни модернизациялаш шароитида бошқарув жараёнини такомиллаштиришда психологик-педагогик таъминотнинг мавжудлигини таъминлаш муҳим аҳамиятга эга бўлиши аҳамиятлидир. Таълим муассасаси инновацион фаолиятини бошқаришда инновацион ғояларни шакллантириш, ижобий таълимий ўзгаришларни аниқлаш, уларнинг имкониятларини таҳлил қилиш инновацион педагогик технологияларни қўллаш мақсадга мувофиқдир.

Адабиётлар рўйхати

1. *Инновацион таълим технологиялари / Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. – Т.: “Сано стандарт” нашриёти, 2015. – 150 б.*
2. *Ўлдошев Ж.Ф., Усмонов С. Илғор педагогик технологиялар. – Т.: Ўқитувчи, 2004.*
3. *Рўзиева Д., Усмонбоева М., Ҳолиқова З. Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши / Мет.қўлл. – Т.: Низомий номли ДТПУ, 2013. – 115 б.*
4. *Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг тадбиқий асослари – Т.: 2006. – 260 б*
5. *М.Тайлаков. Таълимни модернизациялаш шароитида умумий ўрта таълим мактабларини бошқарув жараёнини такомиллаштиришнинг психологик-педагогик ва ахборот таъминоти (Т.Н.Қори Ниёзий номидаги Ўзбекистон Педагогика фанлари илмий тадқиқот институти “Узлуксиз таълим” илмий-услубий журналининг 2021-йил махсус сони 140-146 бетлар)*